

William Saroyan

de ANDREI BREZIANU

Este curios și desigur tulburător să constăți că ultima carte a lui William Saroyan — un tom de peste trei sute cincizeci de pagini — poartă titlul *Obituaries*. Cum s-ar putea traduce fidel în românește numele cărții? De o clasică și admirabilă lapidaritate, substantivul englez *obituary* trage cu sine, cum se știe, din latină, sensul ieșirii finale din scenă: necrolog sau vesteire de moarte, el conotează și denotă ultimul omagiu adus celui de curind trecut la cele veșnice. Privesc coperta acestor „vestiri de moarte”. În cerneală neagră, pe fondul unei imagini topind tonuri roșii și portocalii, se află numele scriitorului și un colț al mesei sale de lucru, parcă vie: țigara, pe jumătate fumată, odihnește pe marginea scrumelniței; fumul iese oblic, evanescent, tras de curent — ca o nălucă iute —, peste dicționare și cărți, culcate înaintea ceștii de cafea în care lingurița tocmai a amestecat caimacul subțire. Creionul stă pieziș pe fila ziarului, larg deschis la rubrica celor mai proaspete decese, însemnată cu multe sublinieri în cercuri...

Un motto explică mai departe, pe pagina de gardă, tonul și sensul acestor proze: „Această carte este un omagiu adus celor morți. S'nteți atât de mulți, atât de mari, atât de deplini în ispravă: iar noi, atât de puțini, atât de mărginiți, atât de nedesăvârșiți, atât de imposibil de isprăvit vreodată, altfel decât prin acel lucru care și pe voi v-a săvârșit — numele n-are nici o importanță, îl putem numi oricum, doar moarte nu, acela fiind un

cuvânt banal și fără sens. Săvârșiți sau terminați, prin urmare, de viață? Da, acesta-i biletul călătoriei noastre. La drum, oameni buni, cu toții!”.

În iunie anul trecut, drumurile lui William Saroyan îl aduseseră în mijlocul nostru, la București. O prezență vitală, plină de mobilitate intelectuală și de un umor stenic, hrănit dintr-o adâncă și străveche cuminenție. O privire caldă, bărbătească, pătrunzătoare. O voce tunătoare, gravă, cu neputință de confundat. Un cuget vivace și curios de toate cele dimprejur. La Uniunea Scriitorilor, în redacția revistei *Secolul 20*, la recepțiile oferite în cinstea sa, William Saroyan ne-a impresionat pe toți, prin tinerețea spiritului său inchizitiv, prin dinamismul moltiplicator al tuturor replicilor sale. Punea întrebări deseori abrupte confracților săi mai tineri: ar fi vrut, parcă, să știe cât mai bine ce se află în capul și în inima fiecăruia. Verifica și confrunta. Subit, pe firul unei discuții, făcea o asociație și puneă cite o întrebare, de maximă pertinentă, despre fundalul de cultură al unei opere majore, pentru a se edifica astfel asupra propriului său interlocutor. Își presăra conversația cu digresiuni îndelungi, ca să revină însă mereu, fără greș, la firul conducător al argumentului său. Îl interesa literatura română, și se bucura de a-l putea citi, acum, pe vechiul său prieten Eugen Jebeleanu, într-o traducere engleză.

Obituaries — cartea despre care vorbeam, ieșise de sub tipar cu câteva luni mai înainte, în 1979; o carte apartine în

regnul nesfîrșit al prozei, undeva în treburile memorialistice, morală practică și filosofie vieții; o idee al cărei punct de pornire fusese moartea unor cunoscuți ori prieteni ai scriitorului — aproape treizeci de personalități, de la Agatha Christie la Howard Hughes —, ale căror nume fuseseră înregistrate, la începutul anului 1977, de popularul săptămînal american *Variety*. Dincolo însă de valoarea anecdotică unică a evocărilor pline de miez și culoare, ceea ce frapa era undă unui anume sentiment de înțeleaptă prevedere, o viziune senină asupra trecerii ultimului prag.

„Oamenii mor“ — scria Saroyan, în deschiderea acelor pagini. „E un eveniment straniu, o ciudată ordine de întîmplare; o ordine pe care n-o putem, satisfăcător, înțelege. Nimeni nu știe cu exactitate ce este moartea. Toți cei vii vorbesc despre moarte. Toți cei vii mor pe rînd, și gurile lor încetează să vorbească. S-ar putea spune că toată viața e înconjurată, ca un nimb, de obsesia morții. În acest sens, toată lumea cunoaște frica de moarte. Dar, mai iute sau mai încet, oamenii se acomodează ideii, și viața merge mai departe, însoțită totuși, cumva, de conștiința trează a sfîrșitului. Mai mult, fiurul legat de necunoașterea clipei de pe urmă dă parcă un adaos de spornicie vieții“¹.

Sporul acesta — cum singur ne explica Saroyan la București — era însăși munca lui, mereu încordată, încăpățînată și proaspătă, mereu pornită — zi de zi — să aducă partea ei de sfidare morții: „De aceea mă scol în fiecare dimineață și mă așez la mașina de scris — ca să-mi salvez propria viață, de la moarte“. Nu pentru că moartea ar fi fost pentru el o spaimă. Cu profunda sa cunoaștere a sufletului omenesc, cu directa și multipla sa cunoaștere a marelui teatru al lumii, Saroyan nu credea în existența unei inimicirii radicale, finale și propriu-zise, între viață și moarte. Echilibrul, după

¹ *William Saroyan, Obituaries, Creative Arts Book Company, Berkeley, Calif., 1979, p. 1.*

(continuare de la p. 75)

re de mai toți criticii și istoricii literari, este vorba — prin comparație cu alte surse literare: nuvelele lui Bulgakov, romanele lui Ilf și Petrov, *Delapidatorii* lui Kataev — mai curînd de anii '20, decît de anii '30); dar și a unor universuri individuale (acela al lui Berlioz, căruia îi va tăia capul un tramvai; acela al poetului Ivan Bezdornii, care va renunța la talent și la celebritate, pentru a se dedica studiului arid și sublim al istoriei; acela al Maestrului, care-și va arde ma-

el, îl asigura tocmai prezența umană conștientă, rostirea sa personală de scriitor și dramaturg. În acest sens, cu gustul său pentru paradox, el mergea pînă acolo încît să susțină că *Obituaries* „nu este o carte despre Moarte, ci despre acel imens mister care izvorăște pururi din lumină și care, desigur, e cunoscut sub numele de viață“.

Cei care l-au cunoscut din lectură pe acest mare povestitor, ca și spectatorii pieselor care i-au adus atîta celebritate — *The Time of Your Life* („Clipe de viață“), *My Heart Is In The Highlands* („Inima mea e pe înălțimi“), sau *The Cave Dwellers* („Oamenii cavernelor“) — știu bine că optimismul ineradicabil al acestui artist al cuvîntului a fost și a rămas nedespărțit de marea sa credință în adevărurile fundamentale ale vieții, absorbind în final — în dialectica lor misterioasă —, toate contrariile existenței, tipind toate adversitățile și toate vrăjmășiile, spulberînd — oricît de ireductibile — toate frustrațiile, justificate doar printr-o optică mioapă, de tip manihelic. „Ca dramaturg — afirma Saroyan — refuz, pur și simplu, să cred că am avea vreun drept de a delimita ființa umană, identificînd pe unii ca dușmani sau inamici ai altora. Există oare, la urma urmelor, vreun inamic? Să fie timpul un dușman? Natura? Schimbarea, pierderile? Eșecul? Suferința? Moartea? Nu, după părerea mea. Toate pe lume, inclusiv suferința și moartea, sînt prietenele noastre, pentru simplul motiv că există: această prietenie a lor trebuie descoperită, cumpănită, înțeleasă și iubită.“ (*The Nation*, 30 apr. 1955).

Acum, printre atîtea vestiri de moarte, moartea lui William Saroyan — incredibilă — pare astfel să-și piardă ascuțișul sinistru. A lui, într-adevăr, nu poate fi decît o falsă ieșire din scenă. Obiit — „a ieșit“ — nu poate fi decît o aparență: pe marea scenă a spiritului, inima lui largă bate în continuare, foarte aproape de noi toți, undeva în încăperea de sus — *My Heart Is In The Highlands* —, de alături. Toate cuvintele lui, aici, răsună nestingherite, mai departe. ■

nuscrisul; acela al Margaretei, care-și va vinde sufletul Diavolului pentru a-l salva pe Maestru). Caruselul acestor tragedii este tradus într-un stil vesel și amuzant, aproape o suită de scheciuri. Este, evident, o dihotomie, o dihotomie de tip stabil: pe întregul parcurs al lucrării, este vorba de aceeași antinomie formă-conținut, ca și la Gogol, la Cehov, la Kafka sau la Beckett. La Bulgakov întîlnim însă și o dihotomie instabilă; și în marea lui proză, și în marea lui dramaturgie.